

УДК 72.05(06)

МАЛА АРХІТЕКТУРНА ФОРМА ЗУПИНКИ ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДИЗАЙНУ ТА ЕСТЕТИЧНИЙ ЧИННИК СЕРЕДОВИЩА

Н. Й. Дядюх-Богатько

Українська академія друкарства,
вул. Підголоско, 19, Львів, 79020, Україна

Розкрито проблеми сучасного ставлення до особливостей проектування середовища. Зокрема, розглянуто зупинки очікування транспорту як естетичний та поведінковий чинник для суспільства. Сучасна особливість місць очікування транспорту полягає у тому, що за допомогою дизайну можна керувати почуттями споживача, про що він навіть не підозрюватиме. Використовуючи розумний дизайн, є можливість примусити порушників почуватися більш сковано. У суворих кліматичних умовах перебування пасажирів на зупинках можна зробити комфортнішим. А в одноманітних та «нецікавих» з архітектурного погляду районах у місцях очікування транспорту можна передбачити ігрові та розважальні елементи.

Ключові слова: дизайн, зупинка, лавка, середовище, мистецтво.

Зупинка як мала архітектурна форма (МАФ) початково була місцем, де можна присісти і почекати на транспотр. Згодом вона почала виконувати ще й захисну функцію від вітру. З часом різноманіття форм, що виникає у світі, дедалі розширює їхнє першопочаткове функціональне призначення й набуває щоразу нових і незвичних виявів. Сучасні митці продумують МАФи як елемент залучення широкого загалу до відчуття прекрасного і мистецтва загалом.

Мала архітектурна форма, або мала архітектура, — це об'єкти обладнання та благоустрою території, які задовольняють утилітарні та естетичні потреби людини. З погляду історичної ретроспективи першоосновою транспортної зупинки є лавка. Сьогодні існують різноманітні варіанти у дизайні: від виридання сидіння лавки із загального середовища, коли лавка ніби «виростає» із землі (Нью-Йорк, США), домінування ідеї матеріалу — наприклад, дерева, як у варіанті лавка-олівці (Київ, Україна), лавка-прищепка (Мілан, Італія), і аж до неприродних та незручних форм, коли лавка-дерево виконана з металу.

Залежно від функціонального призначення малі архітектурні форми поділяють на п'ять груп: 1) малі архітектурні споруди: павільйони, кіоски; 2) інженерно-господарське обладнання (трансформаторні підстанції, вентиляційні шахти, телефонні будки, торговельні автомати); 3) обладнання для відпочинку (паркові лави, альтанки, перголи, ліхтарі, дитячі майданчики); 4) декоративно-пластичні форми (фонтани, паркова скульптура, басейни); 5) засоби візуальної інформації (світлове табло, світлофори, білборди).

Проте сучасні митці у зупинках намагаються поєднати елементи різних за функціональним призначенням МАФів несподівано і одночасно. На підставі дослідження вибраних нами об'єктів умовно поділяємо їх на чотири види:

зупинки чітко рекламного характеру (Ікея, Лего); зупинки з основним наголосом на функціональному призначенні, а саме — забезпечення комфортного і безпечного очікування транспорту за будь-яких кліматичних умов (захист від спеки чи холоду); зупинка як розважальний елемент (створено умови занять окремими видами спорту (елементи скейтборд-парку), є гойдалки тощо); зупинка як підкреслено мистецький самотутній образ.

Британський дослідник Френк Свейн у статті «Як міські дизайнери маніпулюють людьми» стверджує, що коли ви про це дізнаєтесь, то поглянете на міський простір зовсім іншими очима, бо у кутках міських вулиць і будівель ховається підступна «змова архітекторів, які змушують нас до певної поведінки» [3].

Сучасні дизайнери та архітектори є, зокрема, майстрами прихованих трюків, призначених маніпулювати нашою поведінкою і спонукати перехожих до несвідомого вибору — від навмисно незручних лавок до скульптур, які відлякують певні групи мешканців. Селена Савіч називає такі пректи «мовчазними діями» через їх прихованість і неочевидність для людей, на яких вони розраховані [3].

У ХХ ст. прикладом розподілу соціуму в архітектурі середовища є проєкт поділу Нью-Йорка архітектора Роберта Мозеса. Він вирішив перекрити частину доріг до пристижного району міста низькими кам'яними мостами, щоб під ними не могли проїхати рейсові автобуси. Це позбавило можливості бідніших мешканців на громадському транспорті відвідувати пляжі, розраховані на багатших з приватним транспортом [3]. Такі суворі методи в дизайні середовища явно не є демократичними, проте вони були, безумовно, успішні. І окремі дизайнери продовжують впроваджувати подібні ідеї і в ХХІ ст. Головна їхня мета — за допомогою дизайну зменшити злочинність.

1999 року у Великобританії відкрився науково-дослідний центр «Дизайн проти злочинності», відтак цей приклад наслідувала влада Австралії та США [1]. Численні рішення, впроваджені такими центрами, відомі нам як лінії обмеження біля банкоматів, які створюють зону конфіденційності та ін.

Повертаючись до теми зупинок та місць відпочинку, зауважимо, що чомусь дедалі частіше з'являються лавки в громадських місцях із підлокітниками всередині. На жаль, це не для зручності, а є елементом «неприємного дизайну», щоб ніхто не міг тут заснути.

Камденська лавка (англ. Camden bench) — бетонна лавка, названа на честь одного з районів Лондона, де була вперше встановлена 2012 року. Її розробили як еталон «неприємного дизайну». Зроблена лавка з особливого матеріалу, на який неможливо наклеїти плакати чи написати графіті, має ребристу поверхню, на якій важко втриматись лежачи. Її творці навіть стверджують, що вона не дає можливості смітити і відлякує наркоторговців, бо в ній нема де сховати речі. Головна перевага лавки — вона майже завжди вільна, на ній ніхто не сидить, бо щоб втриматися на ній, необхідна добра спортивна форма [3].

Анна Мінтон, авторка дослідження «Фортеця Британії», відзначає, що такі дизайнерські рішення також мають на меті компенсувати відсутність традиційних охоронців порядку [2]. Створюючи навмисно незручне місце, дизайнери досягають певної мети. Існує жарт, що пластикові стільці в «Макдональдсі» спеціально зроблені так, щоб бути зручними лише 15 хвилин.

Турбулентність сучасного потоку ідей пропонує й протилежні рішення до «неприємного дизайну». В їх основі лежить примирення між різними соціальними групами міст, насамперед незахищеними.

Примирення некомфортного середовища і мешканців — справа ентузіастів, особливо в Україні. Німецький художник Олівер Шау винайшов просте рішення для реабілітації суворой архітектури Гамбурга. Він обгорнув яскраво-жовті гнучкі пластикові труби навколо велосипедних стійок і мостів, зробивши імпровізовані місця відпочинку, на яких інакше було неможливо сидіти [3]. Інакше вирішила проблему невідома майстриня, вишиваючи для м'якості і тепла на металевій перфорованій лавці орнаменти та квіти, що, окрім зручності, додало їй ще й домашнього затишку (див. іл.).

Іл. Лавка-вишивка

Чи замислюються вітчизняні дизайнери над психологічним впливом, який вони здійснюють у середовищі? Іноді варто пильніше придивитись до лавки чи транспортної зупинки. Можливо, хтось навмисно маніпулює вашими намірами.

Різноманіття сучасних зупинок зумовлено соціальними умовами суспільства та його естетичними потребами. Сучасні митці поєднують різноманітні функціональні запити та композиційно мистецькі рішення у вирішенні дизайну зупинок». Проте найцікавішими з них є чотири групи, а саме: рекламні, кліматичні, розважальні та мистецькі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дизайн проти злочинності / Designing out crime [Електронний ресурс] —Режим доступу : <http://designingoutcrime.com>.
2. Мінтон Анна. Фортеця британії: захист, безпеність та запобігання шкоді / Fortress Britain [Електронний ресурс] / Анна Мінтон. — Режим доступу : http://www.annaminton.com/Fortress_Britain_web.pdf.
3. Свейн Френк. Як міські дизайнери маніпулюють людьми / BBC Future [Електронний ресурс] / Френк Свейн. — Режим доступу : http://www.bbc.com/ukrainian/vert_fut/2015/07/150707_vert_city_manipulates_behavior_yp?SThisFB 7 липня 2015.
4. Українська радянська енциклопедія : [у 12 томах] / за ред. М. Бажана. — К. : Головна редакція УРЕ, 1974–1985.

**ARCHITECTURAL FORM OF PUBLIC TRANSPORT STOP
AS A DESIGN ELEMENT AND AESTHETICAL ENVIRONMENT FACTOR**

N. J. Diadiuch-Bohatko

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pidholosko St., Lviv, 79020, Ukraine*

The article reveals the problems of modern attitude to features of the environment design. Namely, it has regarded a stop for transport waiting, as both aesthetic and behavioural factor for society. Contemporary feature of transport stops is that by design, you can control the feelings of consumers, of which he is not even aware. Due to the intelligent design, offenders can feel more constrained. In the harsh climatic conditions, it is possible to make passengers' waiting more comfortable. And dull and boring areas can be expected to be designed with playing and entertaining elements.

Keywords: *design, stop, bench, environment, art.*

Стаття надійшла до редакції 10.11.2015.